
HOLOKAUSZT BUDAPESTEN
NÁCI TÁBOROK ÉS A FELSZABADULÁS

TARTALOM

Bevezetés.....	3
Sorstípusok.....	4
Táborok.....	5
Felszabadulás, hazatérés	10

BEVEZETÉS

1945 kora nyarától kezdve a hazatérő deportáltak egy része a DEGOB (Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság) által vezetett szeretetotthonokban a DEGOB munkatársaink közreműködésével felvett jegyzőkönyvekben számolt be a megelőző hónapok megpróbáltatásairól. A jegyzőkönyvvezetők munkáját segítette és a dokumentumcsoport tartalmi egységének létrehozását célozta az a kérdéssor, amelyet fokozatosan alakítottak ki. Általában nem tették fel az összes kérdést, mivel a kérdéssor 14 gépelt oldal terjedelmű, a jegyzőkönyvek pedig általában 2–4 oldalasak.

A kérdőívet tizenkét kérdéscsoportra osztották. Ezek a következők voltak:

1. Személyi adatok
2. A zsidóság helyzete a deportált személy lakhelyén
3. A gettóba tömörítés és előzményei
4. A deportálás
5. A megérkezés
6. Az első deportációs állomás. Szervezet és lágerélet.
7. Az Arbeitslager (munkatábor). Szervezet és lágerélet.
8. Az evakuálás
9. Az evakuálás után következő állomások
10. A felszabadulás
11. Lágerélet a felszabadulás után
12. Az út hazafelé

A DEGOB és a Dokumentációs Osztály tevékenysége nyomán tehát több ezer olyan visszaemlékezés áll a rendelkezésünkre, amelyeket a hazatérő deportáltak közvetlenül az események után mondtak jegyzőkönyvbe.¹

¹ Forrás: <http://degob.hu/index.php?showarticle=1>.

SORSTÍPUSOK

A DEGOB jegyzőkönyvek elemzésekor négyféle sorstípust különböztettünk meg: auschwitzi deportált, munkaszolgálatos, budapesti zsidó és egyéb. Közismert, hogy 1944-ben Budapest lényegesen kisebb volt, mint most. Az akkori Budapest területén élő zsidókat az ország többi zsidó lakójával ellentétben nem deportálták Auschwitzba. Jelen tanulmányban velük foglalkozunk: összesen 349 jegyzőkönyvről és bennük 452 személyről van szó.

1. TÁBLÁZAT: NYILATKOZÓK SZÁMA JEGYZŐKÖNYVENKÉNT²

	elemszám	%
1 személy	282	80,8
2 személy	49	14,0
3 személy	10	2,9
4 személy	3	0,9
5 személy	2	0,6
6 személy	2	0,6
8 személy	1	0,3
Összesen	349	100,0

Az adatbázis nem tekinthető az ilyen sorsú zsidók mintájának, mivel nem tudjuk, hogy a teljes sokaságból milyen módon „képződött”, vagyis kik azok, akikkel jegyzőkönyv készült. Ezért az elemzés során a jegyzőkönyvek összességére mindvégig teljes sokaságként fogunk utalni. Mindazonáltal a jegyzőkönyvek nagy elemszáma mindenképpen releváns következtetések levonását teszi lehetővé.

Az adatok értelmezése során egy fontos dolgot nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az elemzés során a legtöbb esetben nem tudunk különbséget tenni aközött, hogy valami a nyilatkozóval nem történt meg vagy csak nem tesz róla említést.

² Ide csak azokat a nyilatkozókat számítjuk, akik ebbe a sorstípusba tartoznak.

TÁBOROK

A jegyzőkönyvekben külön kérdés foglalkozott azzal, hogy a nyilatkozók elmondták melyik táborokban voltak. A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók közül 15-en voltak olyanok, akik egy tábort sem említettek. Atúlélők 18 százaléka egy, 27 százaléka kettő, 32 százaléka három és 18 százaléka négy táborban volt. A nyilatkozó nemével és korával való összefüggésről annyi mondható el, hogy a férfiak körében némileg felülreprezentáltak azok, akik csak egy táborban voltak. A legfiatalabbak között az átlagosnál több olyan nyilatkozót találunk, aki legalább négy tábort megjárt, a 45 évesnél idősebb korosztályban pedig olyanokat, akik egyet.

2. TÁBLÁZAT: TÁBOROK SZÁMA, AHOL A NYILATKOZÓ VOLT

	elemszám	%
0tábor	15	3,3
1tábor	81	17,9
2 tábor	122	27,0
3 tábor	145	32,1
4 tábor	82	18,1
5 tábor	4	0,9
6 tábor	1	0,2
7tábor	2	0,4
Összesen	349	100,0

A különböző táborokat táborrendszerekbe soroltuk és az alábbiakban eszerint mutatjuk be. A nyilatkozók közül a legtöbbben Ravensbrückben (35%), Dachauban (30%), Bergen-Belsenben (25%), Mauthausenben (20%), Buchenwaldban (19%), Sachsenhausenben (17%) voltak.

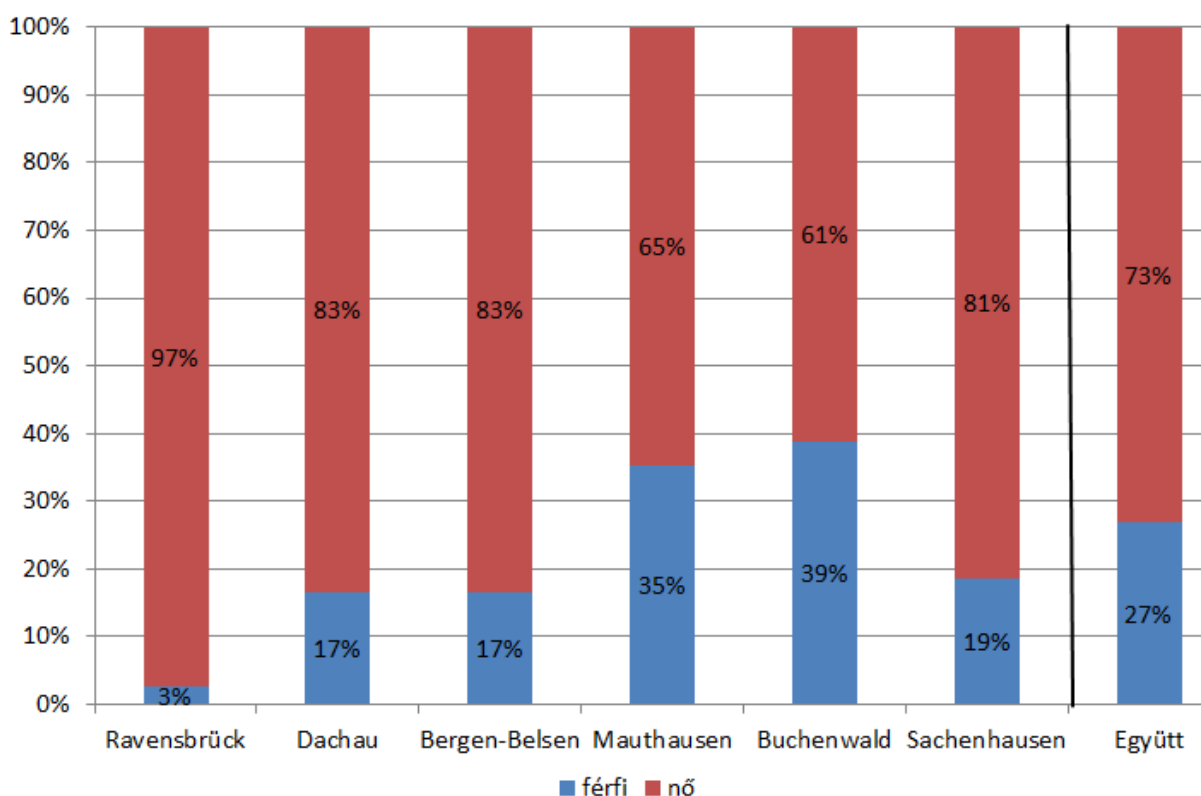
3. TÁBLÁZAT: TÁBOROK MEGOSZLÁSA TÁBORRENDSZEREK SZERINT³

	elemszám	%
Ravensbrück	158	35,0
Dachau	136	30,1
Bergen-Belsen	115	25,4
Mauthausen	91	20,1
Buchenwald	85	18,8
Sachsenhausen	75	16,6
Magyarország	62	13,7
Theresienstadt	31	6,9
Flossenbürg	23	5,1
Neuengamme	11	2,4
Gross-Rosen	7	1,5
Natzweiler-Struthof	2	0,4
Mittelbau	1	0,2
Stutthof	1	0,2

Az alábbi ábrán látható, hogy Ravensbrückben jellemzően nők voltak. A férfi foglyok aránya Mauthausenben és Buchenwaldban haladta meg az összes budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozó közötti arányokat.

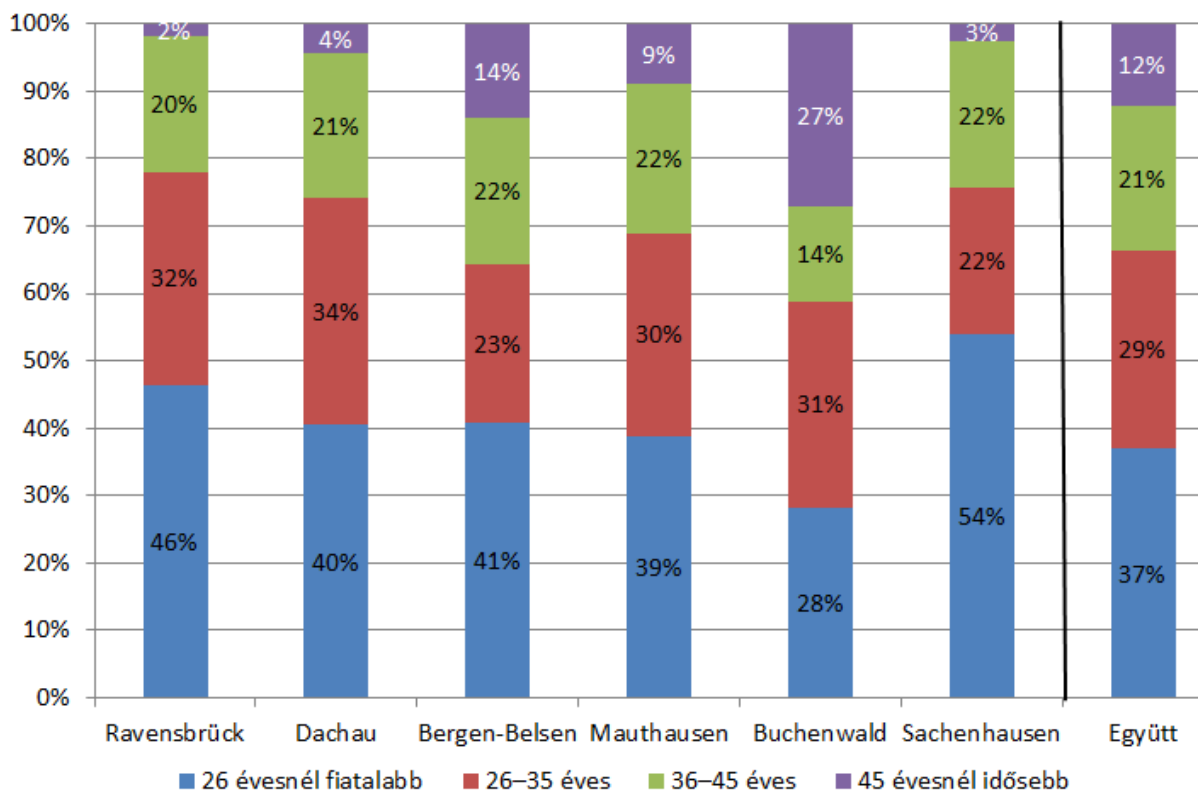
³ Mivel egy nyilatkozó több táborban is megfordulhatott, ezért a százalékok összege több, mint 100.

1. ÁBRA: A LEGGYAKRABBAN EMLÍTETT TÁBOROK FOGLYAINAK NEM SZERINTI MEGOSZLÁSA

A korcsoportok szerinti megoszlást vizsgálva két táborrendszer esetében látszik markáns eltérés az összes nyilatkozóra jellemző arányokhoz képest. Buchenwaldban az összes megkérdezettre jellemző 12 százalék helyett 27 százalék volt a 45 évesnél idősebbek aránya. A sachsenhauseni foglyok több mint fele (54%) pedig a legfiatalabb korosztályból került ki, míg az összes nyilatkozó között ez az arány 37 százalék volt. Itt továbbá elenyésző volt azok aránya, akik a legidősebb korosztályhoz tartoztak.

2. ÁBRA: A LEGGYAKRABBAN EMLÍTETT TÁBOROK FOGLYAINAK KORCSOPRTOK SZERINTI MEGOSZLÁSA

Az alábbi táblázatban a nyilatkozók első és utolsó táborának megoszlását mutatjuk be. Dachau és Ravensbrück az első táborok között sokkal nagyobb arányban szerepel. Érthető módon ugyanez mondható el a különböző magyarországi helyszínekről is. Bergen-Belsen, Buchenwald, Mauthausen, Sachsenhausen jellemzőbben olyan táborok voltak, ahol a nyilatkozók felszabadultak.

4. TÁBLÁZAT: AZ ELSŐ ÉSAZ UTOLSÓ TÁBOR MEGOSZLÁSA TÁBORRENDSZEREK SZERINT

	ELSŐ TÁBOR		UTOLSÓ TÁBOR	
	elemszám	%	elemszám	%
Bergen-Belsen	72	15,9	91	20,1
Buchenwald	30	6,6	54	11,9
Dachau	106	23,5	50	11,1
Flossenbürg	1	0,2	2	0,4
Gross-Rosen	0	0,0	4	0,9
Mauthausen	13	2,9	83	18,4
Neuengamme	4	0,9	6	1,3
Ravensbrück	110	24,3	6	1,3
Sachsenhausen	12	2,7	61	13,5
Stutthof	1	0,2	0	0,0
Theresienstadt	0	0,0	31	6,9
Magyarország	61	13,5	3	0,7
Nem besorolható	27	6,0	46	10,2
Nem említ tábort	15	3,3	15	3,3
Összesen	452	100,0	452	100,0

FELSZABADULÁS, HAZATÉRÉS

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók 27 százalékát az oroszok, 51 százalékát az amerikaiak, 9 százalékát az angolok szabadították fel. Az esetek 12 százalékában a jegyzőkönyv nem tartalmazott erre vonatkozó adatokat.

Csupán hat olyan megkérdezett volt, aki arról számolt be, hogy a felszabadulás után résztvevője vagy szemtanúja volt nácik, nyilasok, kollaboránsok vagy kápók elleni megtorlásnak. Ezt négy esetben a rabok, egy esetben a felszabadítók követték el.⁴

A budapesti sorstípusba tartozó nyilatkozók közül 18-an számoltak be arról, hogy a felszabadulás után a nem zsidók részéről pozitív tapasztalatai voltak. Ezek a segítők nem magyarok voltak: részben a felszabadítók, részben a lakosság. Negatív tapasztalatról egyetlen nyilatkozó tett említést, amikor a lakosok nem akarták visszaadni az elvett tulajdonát.

A további tervekről a jegyzőkönyvek egynegyedében (24%) volt információ. Ezen megkérdezettek 43 százaléka a hazatérést és az újrakezdést tervezte. Egytizedük mondta konkrétan, hogy nem tudja eldönteni. 47 százalékuk azt tervezte, hogy kivándorol. A célország nagyobb részben (60%) Palesztina volt.

⁴ Egy esetben a jegyzőkönyvből a cselekmény elkövetőjének kiléte nem volt megállapítható.